

УДК: 37.013.46

DOI 10.33514/1694-7851-2024-3/1-333-339

Окен уулу Ш.

окутуучу

Ош мамлекеттик университети

Ош ш.

Мийзаева Г.

магистрант

Ош мамлекеттик университети

Ош ш.

Шарабидинов Ш.

магистрант

Ош мамлекеттик университети

Ош ш.

shymkarbekkazimbaev@gmail.com

БАШТАЛГЫЧ МЕКТЕП КУРАГЫНДА КУРЧАП ТУРГАН ДҮЙНӨНҮ ИЗИЛДӨӨ БОЮНЧА КЛАССТАН ТЫШКАРКЫ ИШТЕРДИ УЮШТУРУУНУН МЕТОДИКАСЫ

Аннотация: Бул макалада мектептеги билим берүүнү жакшыртуунун зарылдыгы мектеп окуучуларынын таанып билүү активдүүлүгүн интенсивдүү изилдөөнү, окуу мотивдерин жана ага болгон кызыгууну калыптандыруунун жолдорун издөөнү аныктайт.

«Бизди курчап турган дүйнө» предметине кызыгуу мотивациясын түзүүнүн жолдорунун бири окуучуну класстан тышкаркы иштер процессине тартуу болуп саналат. Студенттерге билим берүү жана тарбиялоодо класстан тышкаркы иштердин практикалык, тарбиялык, жалпы тарбиялык жана өнүктүрүүчү маанисин эске алуу менен ар бир мугалим класстан тышкаркы иштер канчалык көп берерин жана анын кандай зор потенциалын камтый турганын билет.

Мектептеги класстан тышкаркы иштер мектептин окуу-тарбия процессинин ажырагыс бөлүгү, негизги билим берүү программасы, комплекстүү түрдө тарбиялык жана класстан тышкаркы иштердин маселелерин чечүүчү катары таанылган, окуучулардын ишмердүүлүгүн уюштуруунун формаларынын бири болуп саналат.

Негизги сөздөр: потенциал, класстан тышкаркы иштер, ийрим, аң-сезимдүү, түздөн-түз, талдоо, окуу процесси.

Окен уулу Ш.

преподаватель

Ошский государственный университет

г. Ош

Мийзаева Г.

магистрант

Ошский государственный университет

г. Ош

Шарабидинова И.

магистрант

МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ ВНЕКЛАССНОЙ РАБОТЫ ПО ИЗУЧЕНИЮ ОКРУЖАЮЩЕГО МИРА В МЛАДШЕМ ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ

Аннотация: В данной статье необходимость совершенствования школьного образования определяет интенсивное изучение познавательной деятельности школьников, поиск путей формирования мотивов обучения и интереса к нему.

Одним из способов мотивации интереса к предмету «Мир вокруг нас» является вовлечение ученика в процесс внеклассной деятельности. Принимая во внимание практическое, учебное, общеобразовательное и развивающее значение внеклассной деятельности в обучении и воспитании учащихся, каждый педагог знает, сколько дает внеклассная деятельность и какой большой потенциал она содержит.

Внеклассная деятельность в школе является неотъемлемой частью образовательного процесса школы, основной образовательной программой, которая признается комплексным решением вопросов учебной и внеклассной деятельности, является одной из форм организации деятельности учащихся.

Ключевые слова: потенциал, внеклассная деятельность, круг, сознательное, непосредственное, анализ, процесс обучения.

Oken uulu Sch.
teacher

Osh State University
Osh c.

Mizaeva G.

master's student

Osh State University
Osh c.

Sharabidinova

master's student

Osh State University
Osh c.

shymkarbekkazimbaev@gmail.com

METHODOLOGY FOR ORGANIZING EXTRACURRICULAR ACTIVITIES TO STUDY THE SURROUNDING WORLD AT PRIMARY SCHOOL AGE

Abstract: In this article, the need to improve school education is determined by the intensive study of the cognitive activity of schoolchildren, the search for ways to form motives for learning and interest in it.

One of the ways to motivate interest in the subject “The World Around Us” is to involve the student in the process of extracurricular activities. Taking into account the practical, educational, general educational and developmental importance of extracurricular activities in the education and

upbringing of students, every teacher knows how much extracurricular activities provide and what great potential they contain.

Extracurricular activities at school are an integral part of the educational process of the school, the main educational program, which is recognized as a comprehensive solution to issues of educational and extracurricular activities, is one of the forms of organizing student activities.

Key words: potential, extracurricular activities, circle, conscious, direct, analysis, learning process.

Киришүү. Класстан тышкаркы иш-чаралар билим берүүнү жана көңүл ачууну айкалыштырууга жана бекем билим алууга мүмкүндүк берет. Белгилүү болгондой, туруктуу когнитивдик кызыгуу жана билим деңгээлин жогорулатуу эмоционалдык жана рационалдуу окутуунун айкалышы аркылуу түзүлөт. Ошондуктан класстан тышкаркы иштерди киргизүү окуу процессин кызыктуу кылып, материалды өздөштүрүүдөгү кыйынчылыктарды жеңүүгө жардам берет.

Мугалимдер, психологдор жана методисттер инсандын калыптануу жана өнүктүрүү процесси адамдын жашоосунун алгачкы күндөрүнөн тартып башталышы керектигин ынандыруу түрдө далилдеп келишет, бул баланын дараметин өнүктүрүү үчүн жагымдуу шарттарды түзөт. Бул мүмкүнчүлүктөрдү аныктоого жана өнүктүрүүгө класстан тышкаркы иштердин ар кандай түрлөрү өбөлгө түзөт (Аблабекова, 2011. – б. 14).

Мектепте класстан тышкаркы иштер уюштурулуп, мугалимдин түздөн-түз жетекчилиги астында өткөрүлөт. Ал окуу иши менен тыгыз байланышта болуп, мектептин негизги максаты – окуучуларды ар тараптуу өнүктүрүүнү эске алуу менен ишке ашырылат (Аблабекова, 2014.-б.20-28).

Иштин максаты. Класстан тышкаркы иштердин түздөн-түз максаты ар бир баланын жана балдар коллективинин чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүү болуп саналат.

Изилдөө методдору. Мектеп шартында балдардын айрым топтору (класс, ийрим ж.б.) менен класстан тышкаркы иштер жүргүзүлөт. Бул ишти уюштуруу жана аны конкреттүү туюндуруу бул ишке түздөн-түз катышкандардын муктаждыктарына жана таламдарына дайыма жооп берүүгө тийиш. Мектептердин практикасы ар тараптуу калыптанган инсанды тарбиялоодо эң жакшы натыйжаларга үй тапшырмалары менен класстан тышкаркы иштерди туура айкалыштыруу менен жетишүүгө болорун ынандырат. Сабак жана класстан тышкаркы иштер өз ара байланышта, бири-бирин толуктап, өркүндөтүп турушу керек. (Григорьева 2008. - 252с).

Класстан тышкаркы иштер окуучулар менен мазмундуу жана кызыктуу иштерди жүргүзүүнүн маанилүү жолдорунун бири болуп саналат. Сабактын катуу алкагы жана программанын байлыгы балдарды кызыктырган курчап турган дүйнөнүн көптөгөн суроолоруна жооп берүүгө дайыма эле мүмкүндүк бербейт. Анан класстан тышкаркы иштер жардамга келет (Аквилева жана Клепинина 2013г. - 335с).

Класстан тышкаркы иштердин зарылдыгы балдардын жаратылышты көбүрөөк билгиси келгендиги менен гана аныктала бербейт. Курчап турган дүйнө боюнча класстан тышкаркы иштердин максаттары кененирээк, алар окуучунун инсандыгын ар тараптуу өнүктүрүүгө багытталууга, сабакта окуп жаткан материалды бир кыйла бекем жана аң-сезимдүү өздөштүрүүсүнө көмөктөшүүгө, предметке болгон кызыгууну, жөндөмдүүлүктү жана билимди өз алдынча алууга жана аны практикада колдонууга умтулуу. Биринчи класста мен өзүмдүн ишимде баланын изилдөө ишмердүүлүгүн активдештирүү, өз алдынча изилдөө

жүргүзүүнүн негизги көндүмдөрүн өздөштүрүүсүнө жардам берген атайын оюндарды жана иш-чараларды колдондум.

Мектептин алгачкы күндөрүнөн баштап изилдөө ыкмаларын, б.а. маалыматты кайдан алсак болорун карайбыз. Класста бири-бирибизге темалар боюнча суроолорду берип жаттык. Бул үчүн мен төмөнкү көнүгүүлөрдү колдоном:

Адамдардын жана жаныбарлардын сүрөттөрүн көрсөтүп, суроо берүүгө чакырам.

Мен столдун үстүнө бир нерсени коюп, суроо берем: "Столдун үстүндө жаткан объект жөнүндө жаңы нерселерди үйрөнүүгө кандай суроолор жардам берет?"

"Жашыруун сөздү тап" оюну. Балдар бир эле предмет боюнча «эмне», «кантип», «эмне үчүн» деген сөздөрдөн баштап ар кандай суроолорду беришет.

Оюн "Алар эмне сурашканын тап". Карточкада: «Жалбырак качан түшөт?» деген суроо жазылган. Бала: "Жалбырактар күзүндө түшөт" деп жооп берет. Калган балдардын баары суроонун эмне экенин билиши керек.

Андан кийин балдарга көйгөй сунушталды, анын чечүү жолдорун китептерден табуу керек. Мисалы, "Бирдей кар бүртүкчөлөрүн табууга болобу?" Балдар өздөрүнүн чиймелерин колдонуп, суроолорго оозеки жооп бере алышат же иллюстрация көрсөтө алышат.

Жазында сууга коюлган кайыңдын бутагына байкоо жүргүзүү уюштурулган. Балдар мугалимдин жардамы менен жыйынтыктарды жазып алышкан. Кийинчерээк, биринчи класстын экинчи жарымында мен сабак берем, анда биз колдо болгон бардык маалыматты кантип чогултууну жана аны илимпоздор кылгандай иштетүүнү үйрөнөбүз.

Менин милдетим балдарды ыкмалардын комплекси биздин реалдуу мүмкүнчүлүктөрүбүзгө жараша болот деген ойго жеткирүү. Канчалык көп болсо, иш ошончолук жакшы жана кызыктуу болот. Мен балдарды күрөң аюу жөнүндө кабар даярдоого чакырам. Иштин ырааттуулугун аныктагандан кийин, биз материал чогулта баштайбыз. Кээ бир балдар энциклопедия менен иштешсе, кээ бирлери маалыматты чоңдордон үйрөнүшөт, үчүнчү топ компьютерди колдонушат. Биз көп маалымат чогултук. Биз схеманы - чиймени түзүү керек деген жыйынтыкка келебиз. Ошентип, бала мугалимдин жардамы менен кыска жазууларды жазууга, иконаларды, символдорду ойлоп табууга үйрөнөт. Бул өз кезегинде баланын ой жүгүртүүсүн жана чыгармачылык жөндөмүн өнүктүрөт.

2-класстан баштап класстан тышкары иштерде илимий-изилдөө сабактарын жана өз алдынча изилдөөлөрдү уюштуруп, окуучулардын изилдөө жөндөмдүүлүгүн системалуу жана максаттуу өнүктүрүүгө шарт түздү.

Иш төмөнкү багыттар боюнча жүргүзүлдү:

1. Изилдөө ишмердүүлүгүнүн теориялык концепциялары менен таанышуу, мисалы, изилдөө, маалымат, билим ж.б.

2. Белгилүү бир план боюнча (бардык этаптардан кийин), ар түрдүү темалар боюнча жамааттык изилдөөлөрдү жүргүзүү. Бул жерде мен биргелешкен иш-чараларды уюштуруп, аларды илимий изилдөөлөрдү жүргүзүүгө багыттаيم, анын жүрүшүндө студенттер практикалык изилдөө ыкмаларын өздөштүрүшөт. Изилдөө иштерин жүргүзүү процессинде илимий-изилдөө иш-аракеттери жөнүндө теориялык билимдер калыптанат, тиешелүү изилдөө көндүмдөрү калыптанат.

3. Ар түрдүү дисциплиналар боюнча материалдарды окуу контекстинде кыска мөөнөттүү окууларды өткөрүү боюнча иштер улантылууда.

4. Сабактарда проблемалык жана издөө ыкмаларын колдоном, алар да терминологияны жана изилдөө ыкмалары жөнүндө кээ бир түшүнүктөрдү киргизет, сөздүктөр жана башка маалымат булактары менен иштейм.

5. Сабак учурунда объекттердин ар кандай касиеттерин, аракеттерин, бир нече объектилерди аныктоого багытталган тапшырмаларды жана логикалык тапшырмаларды сунуштайм.

6. Кызыккан темалар боюнча өз алдынча узак мөөнөттүү изилдөөлөрдү даярдап жатам. Окуу мугалимдин жетекчилиги астында, андан кийин ата-энелердин жардамы менен жүргүзүлөт.

3-класста:

1. Илимий-изилдөө сабактарында студенттер изилдөөнүн теориясы, структурасы, изилдөө ыкмалары, теманы тандоо талаптары, изилдөөнү пландаштыруу, изилдөө максаттары менен таанышууну улантышат.

Сабактарымда оюн ыкмаларын, саякат, жомок материалдарын колдоном.

2. Берилген тема боюнча жамааттык изилдөө жүргүзөм. Үчүнчү класстын окуучулары активдүүрөөк, илимий иш-аракеттерди жүргүзүүдө кызыктуу, инновациялык ыкмаларга жана сунуштарга ээ.

3. Көбүрөөк жүргүзүлөт.

Педагогикалык жана методикалык адабияттарды, мектептердин практикасын талдоо класстан тышкаркы иштердин тарбиялык жана тарбиялык зор маанисин белгилөөгө мүмкүндүк берет. (Виноградова, 2005. - 242с).

Изилдөө натыйжалары. Класстан тышкаркы иштер окуучулардын предмет боюнча билимин кеңейтип, тереңдетип, окуу ишмердүүлүгүн активдештирип, программалык материалды ийгиликтүү өздөштүрүүсүнө көмөктөшөт. Класстан тышкаркы иштерди даярдоо жана өткөрүү окуучулардан байкоо жүргүзүүнү, алар жөнүндө сүйлөй билүүсүн, жөнөкөй эксперименттерди жүргүзүүнү жана сунушталган адабияттарды окууну талап кылат. Бул иш-аракеттин жүрүшүндө алынган билимдер сабактарды жандантат, аларды кызыктуу жана мазмунуна бай кылат (Клепинина, 2013. -- 70-74с).

Курчап турган дүйнө боюнча класстан тышкаркы иш-чаралар балдар менен тарбиялоо иштеринин кошумча формасы катары иштейт. Бул иш мектеп иши сыяктуу эле максаттарды камтыйт. Бирок системалуу сабактардан айырмаланып, курчап турган дүйнө боюнча класстан тышкаркы иштер милдеттүү программага ээ эмес, бирок жаратылышты изилдөөдө балдардын пайда болгон кызыкчылыктарынын негизинде түзүлөт. (Плешаков, 2015. - 92 с). Класстан тышкаркы иш-чаралар билим берүүнү жана көңүл ачууну айкалыштырууга жана бекем билим алууга мүмкүндүк берет. Белгилүү болгондой, туруктуу когнитивдик кызыгуу жана билим деңгээлин жогорулатуу эмоционалдык жана рационалдуу окутуунун айкалышы аркылуу түзүлөт. Ошондуктан класстан тышкаркы иштерди киргизүү окуу процессин кызыктуу кылып, материалды өздөштүрүүдөгү кыйынчылыктарды жеңүүгө жардам берет.

Мугалимдер, психологдор жана методисттер инсандын калыптануу жана өнүктүрүү процесси адамдын жашоосунун алгачкы күндөрүнөн тартып башталышы керектигин ынандырууларлык түрдө далилдеп келишет, бул баланын дараметин өнүктүрүү үчүн жагымдуу шарттарды түзөт. Бул мүмкүнчүлүктөрдү аныктоого жана өнүктүрүүгө класстан тышкаркы иштердин ар кандай түрлөрү өбөлгө түзөт.

Мектепте класстан тышкаркы иштер уюштурулуп, мугалимдин түздөн-түз жетекчилиги астында өткөрүлөт. Ал окуу иши менен тыгыз байланышта болуп, мектептин негизги максаты – окуучуларды ар тараптуу өнүктүрүүнү эске алуу менен ишке ашырылат[6].

Класстан тышкаркы иштердин түздөн-түз максаты ар бир баланын жана балдар коллективинин чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүү болуп саналат.

Мектеп шартында балдардын айрым топтору (класс, ийрим ж.б.) менен класстан тышкаркы иштер жүргүзүлөт. Бул ишти уюштуруу жана аны конкреттүү туюндуруу бул ишке түздөн-түз катышкандардын муктаждыктарына жана таламдарына дайыма жооп берүүгө тийиш. Мектептердин практикасы ар тараптуу калыптанган инсанды тарбиялоодо эң жакшы натыйжаларга үй тапшырмалары менен класстан тышкаркы иштерди туура айкалыштыруу менен жетишүүгө болорун ынандырат. Сабак жана класстан тышкаркы иштер өз ара байланышта, бири-бирин толуктап, өркүндөтүп турушу керек.

Класстан тышкаркы иштер окуучулар менен мазмундуу жана кызыктуу иштерди жүргүзүүнүн маанилүү жолдорунун бири болуп саналат. Сабактын катуу алкагы жана программанын байлыгы балдарды кызыктырган курчап турган дүйнөнүн көптөгөн суроолоруна жооп берүүгө дайыма эле мүмкүндүк бербейт. Анан класстан тышкаркы иштер жардамга келет.

Класстан тышкаркы иштердин зарылдыгы балдардын жаратылышты көбүрөөк билгиси келгендиги менен гана аныктала бербейт. Курчап турган дүйнө боюнча класстан тышкаркы иштердин максаттары кененирээк, алар окуучунун инсандыгын ар тараптуу өнүктүрүүгө багытталууга, сабакта окуп жаткан материалды бир кыйла бекем жана аң-сезимдүү өздөштүрүүсүнө көмөктөшүүгө, предметке болгон кызыгууну, жөндөмдүүлүктү жана билимди өз алдынча алууга жана аны практикада колдонууга умтулуу.

Педагогикалык жана методикалык адабияттарды, мектептердин практикасын талдоо класстан тышкаркы иштердин тарбиялык жана тарбиялык зор маанисин белгилөөгө мүмкүндүк берет.

Класстан тышкаркы иштер окуучулардын предмет боюнча билимин кеңейтип, тереңдетип, окуу ишмердүүлүгүн активдештирип, программалык материалды ийгиликтүү өздөштүрүүсүнө көмөктөшөт. Класстан тышкаркы иштерди даярдоо жана өткөрүү окуучулардан байкоо жүргүзүүнү, алар жөнүндө сүйлөй билүүсүн, жөнөкөй эксперименттерди жүргүзүүнү жана сунушталган адабияттарды окууну талап кылат. Бул иш-аракеттин жүрүшүндө алынган билимдер сабактарды жандантат, аларды кызыктуу жана мазмунуна бай кылат. Курчап турган дүйнө боюнча класстан тышкаркы иш-чаралар балдар менен тарбиялоо иштеринин кошумча формасы катары иштейт. Бул иш мектеп иши сыяктуу эле максаттарды камтыйт. Бирок системалуу сабактардан айырмаланып, курчап турган дүйнө боюнча класстан тышкаркы иштер милдеттүү программага ээ эмес, бирок жаратылышты изилдөөдө балдардын пайда болгон кызыкчылыктарынын негизинде түзүлөт.

Класстан тышкаркы иштер алардын активдүүлүгүнүн, демилгесинин жана чыгармачылыгынын көрүнүшү үчүн кенири мейкиндикти ачат. Туура уюштурулган класстан тышкаркы иштер мектеп ишин алмаштырбастан, аны толуктап, ошону менен анын жакшырышына өбөлгө түзөт. Бул мугалимдин ишин жеңилдетет: мектепте сабакка материал чогултууда жана даярдоодо, жапайы жаратылыштын бурчунда жана мектеп аянтында жаныбарлар менен өсүмдүктөргө кошумча байкоолорду уюштурууда жана башкалар. Класстан тышкаркы иштер окуучуларды тартипке келтирет, жоопкерчилик сезимин калыптандырууга жана жаратылыш илимдерин үйрөнүүгө болгон кызыгуусун арттырууга өбөлгө түзөт. Учурда мектепте класстан тышкаркы иштердин ар түрдүү формалары колдонулат: жеке, топтук, массалык. Бул формалардын баары бири-бири менен тыгыз байланышта жана бири-бирин толуктап турат. Алардын ар бири биринчи кезекте

мугалимдин жетекчилиги астында балдардын практикалык иштерине негизделет, ошондуктан тигил же бул форманы тандоодо окуучулардын даярдыгынын даражасын, алардын өнүгүү деңгээлин, жекече өзгөчөлүктөрүн эске алуу зарыл. Билимдердин топтолушу менен класстардын мүнөзү жана мазмуну өзгөрөт. Класстан тышкаркы иштер алардын активдүүлүгүнүн, демилгесинин жана чыгармачылыгынын көрүнүшү үчүн кенири мейкиндикти ачат. Туура уюштурулган класстан тышкаркы иштер мектеп ишин алмаштырбастан, аны толуктап, ошону менен анын жакшырышына өбөлгө түзөт. Бул мугалимдин ишин жеңилдетет: мектепте сабакка материал чогултууда жана даярдоодо, жапайы жаратылыштын бурчунда жана мектеп аянтында жаныбарлар менен өсүмдүктөргө кошумча байкоолорду уюштурууда жана башкалар. Класстан тышкаркы иштер окуучуларды тартипке келтирет, жоопкерчилик сезимин калыптандырууга жана жаратылыш илимдерин үйрөнүүгө болгон кызыгуусун арттырууга өбөлгө түзөт. Учурда мектепте класстан тышкаркы иштердин ар түрдүү формалары колдонулат: жеке, топтук, массалык.

Корутунду. Бул формалардын баары бири-бири менен тыгыз байланышта жана бири-бирин толуктап турат. Алардын ар бири биринчи кезекте мугалимдин жетекчилиги астында балдардын практикалык иштерине негизделет, ошондуктан тигил же бул форманы тандоодо окуучулардын даярдыгынын даражасын, алардын өнүгүү деңгээлин, жекече өзгөчөлүктөрүн эске алуу зарыл. Билимдердин топтолушу менен класстардын мүнөзү жана мазмуну өзгөрөт.

Адабияттар:

- 1.Аблабекова, Ж.К. Башталгыч класстын окуучуларында алгачкы экологиялык түшүнүктөрдү калыптандыруунун педагогикалык негиздери: автореф. дис. ... канд. пед. наук – Б., 2011. – С.14.
- 2.Аблабекова, Ж.К. “Мектеп окуучуларынын экологиялык тарбиясын уюштуруунун формалары “ студенттер жана мугалимдер үчүн колдонмо – Ош., 2014. – 20-28 б.
3. Григорьева Е.В. Методика преподавания естествознания в начальной школе. – М.: Владос, 2008. – С. 252.
4. Аквилева Г.Н., Клепинина З.А. Методика преподавания предмета «Окружающий мир». – М.: Издательский центр «Академия», 2013г. – С. 335.
5. Виноградова Н.Ф. Окружающий мир: Методика обучения: 1-4 классы. – 2005. – С. 242.
6. Клепинина З.А. Формирование информационной грамотности у младших школьников средствами УМК «Окружающий мир»// Начальная школа. - 2013. - №1. – С.70-74
7. Плешаков А.А. Окружающий мир. Учебник. 1 класс. В 2-х частях. – М.: изд. «Просвещение», 2015. – С. 92.

Рецензент: педагогика илимдеринин кандидаты, доцент Бабаев М.Д.